

Sic, si velim in cera repræsentari faciem humanam, non sufficit existere ceram & faciem humanam: sed ultra requiritur ut ope sigilli in cera imprimam hanc faciei humanæ imaginem. Impressio in cera; ecce tibi materialem imaginem: impressio in intellectu; ecce tibi spiritualem imaginem, seu ideam intellectualem. Idea est igitur vitalis modificatio intellectûs. Quid sit illa intellectûs modificatio, sit ne ens realiter distinctum ab intellectu, an ens ab intellectu indistinctum, investigabimus in Ontologia. (328)

Ad confirmationem, distinguo antecedens. Objecta immediatè attinguntur ab intellectu; id est, nulla mediante intellectus modificatione, nego antecedens: aliqua mediante & sola mediante intellectûs modificatione, concedo antecedens & nego consequentiam. Quidquid sit in se vitalis illa intellectûs modificatio, rerum repræsentativa; certè illa necessaria est ut intellectus objecta attingat & repræsentet: sicut necessaria est ceræ quædam modificatio faciei humanæ repræsentativa, ut cera humanam faciem repræsentet.

97. INSTABIS. Res spirituales non possunt in mente seu in intellectu depingi: ergo rerum saltem spiritualium nullæ habentur imagines. Probo antecedens. Res spirituales nulla in se habent lineamenta, quæ possint depingi: ergo rerum spiritualium nulla imprimi, nulla delineari in mente potest imago.

RESPONSIO. Nego antecedens. Ad probationem, distinguo antecedens. Res spirituales nulla habent lineamenta, quæ possint depingi ad instar rerum materialium, concedo antecedens: quæ possint depingi juxta naturam suam, nego antecedens & consequentiam.

Res spirituales in seipsis habent varias proprietates spirituales, quibus inter se distinguuntur & specificantur, & quæ possunt menti exhiberi: illa *Proprietatum spiritualium exhibitio*, est ipsarum imago & tabella.

Quam heri habuisti cogitationem de Deo aut de Sole aut de Triangulo, hodie in mentem tibi revoca: habebis imaginem & repræsentationem *Cogitationis tuæ hesternæ*; ac proinde habebis rei in se spiritualis imaginem.

ARTICULUS POSTERIOR.

DE VARIIS SCIENTIARUM SPECIEBUS ET OBJECTIS.

98. OBSERVATIO. De Scientia in genere, seu de Scientia quatenus est *Cognitio aliqua in se certa & evidens*, egimus in toto precedente Articulo: ubi & quid sit & in quo fundetur & quibus tricis impugnetur talis scientia, sufficienter exhibuimus. (57)

De Scientia sub alio respectu spectata, seu de Scientia quatenus est *congeries quædam & concatenatio Veritatum à Principiis in se certis & evidentibus fluentium*, agendum nobis superest in præsentis Articulo: in quo, circa varia Scientiarum objecta, varios characteres, varias species, multa scitu necessaria perpaucis trademus.

Quidquid in præcedenti articulo, circa scientiam in genere spectatam, demonstratum est aut refutatum: id demonstratum etiam aut refutatum circa scientiam sub posteriori sensu spectatam, faciliè intelliges. Unde posteriori huic articulo, & scientiæ cuius humanæ, nullatenus extraneus est articulus prior.

SCIENTIÆ SPECULATIVÆ ET PRACTICÆ.

99. OBSERVATIO. Dividuntur *Scientiæ propriè dictæ*, seu scientiæ quatenus sunt congeries quædam & concatenatio Veritatum à Principiis in se certis & evidentibus fluentium; dividuntur, inquam, in scientias speculativas, & in scientias practicas.

I. *Scientiæ speculativæ* dicuntur illæ, quæ in mera objecti sui cognitione & contemplatione sistunt; nihil circa illius productionem præcipientes. Talis est Physica, quæ
Tom. I.

Naturam corpoream speculatur, non facit. Talis est Geometria quæ, dum varias Extensionis abstractè sumpta proprietates & relationes meditando investigat, principiis innixa evidentibus demonstrat inesse objectis ab ipsa conceptis tales extensionis proprietates & relationes.

II. *Scientiæ practicæ* dicuntur illæ, quæ demonstratas aliquas tradunt leges aut regulas, juxta quas rectè fiat ipsarum objectum. Talis est Logica, quæ docet & demonstrat modum eliciendi rectas definitiones, rectas divisiones, judicia scientificè opposita, conclusiones ex præmissis ritè & legitimè fluentes. Talis est Arithmetica quæ, dum varias tradit methodos juxta quas certæ quædam fiant in Numeris operationes, principiis innixa evidentibus demonstrat certam esse & infallibilem quamlibet methodum ab ipsa præscriptam & sancitam.

Scientiarum speculativarum objectum est aliquid jam factum, jam existens; aut aliquid quod ut jam factum & jam existens consideratur: præscindunt illæ ab objecto suo faciendo. Scientiarum practicarum objectum est aliquid nondum existens, nondum factum, sed merè factibile: non præscindunt illæ ab objecto suo faciendo, sed in faciendo objecto suo totæ sunt.

ARTES ACTIVÆ ET FACTIVÆ.

100. OBSERVATIO. *Ars propriè dicta*, sive liberalis sit, sive sit mechanica, est rectus quidam operandi habitus: cui nulla præluet evidentia; quem peperit experimentalis & practicus rerum usus; quem regit, aut cæca quædam methodus ab exemplis petita, aut cæca quædam congeries regularum in se quidem certarum, ut docet experientia; sed in se nullatenus demonstratarum, quia à nullis fluunt principiis in se evidentibus. Talis est ars Fabri, ars Sutoris, ars Pictoris, ars Sculptoris: talis est ars Musici, ars Gladiatoris, ars Saltatoris; & sic de aliis. Ars differt à Scientia: quia prior excludit & posterior includit evidentiam.

I. Inter Artes propriè dictas, aliæ dicuntur factivæ, aliæ activæ nuncupantur.

Artes factivæ sunt illæ quæ exercentur circa aliquid ex natura sua permanens ac durabile; seu, ut ajunt, quæ opus post se relinquunt. Talis est Pictura; cujus opera, nempe Tabellæ, durationem habent.

Artes activæ sunt illæ quæ dirigunt opus aliquod fluxum & transiens; seu, ut ajunt, quæ post se non relinquunt opus. Talis est Musica; à qua diriguntur Soni, qui desinunt esse, eo instanti quo fiunt.

II. Inter Artes propriè dictas, aliæ liberales, aliæ mechanice vocantur.

Artium liberalium nomen apud Græcos & Romanos, iis datum est artibus, quæ solebant à Personis liberalis conditionis exerceri; quæque, ut ad suam assurgant perfectionem, sublimiores aliquas dotes in subjecto suo requirunt: quales sunt Pictura, Poesis, Eloquentia, Ars militaris; & sic de reliquis.

Artium mechanicarum nomen datum est ibidem iis artibus, quæ in usu non erant nisi apud Servos aut apud obscuram Plebem; quæque à cæco habitu & à labore improbo suam omnem possunt obtinere perfectionem.

SCIENTIARUM ET ARTIUM OBJECTA MATERIALIA ET FORMALIA.

101. OBSERVATIO I. Scientia quælibet duplex habet objectum; scilicet *Objectum materiale* & *objectum formale*. Utrumque illud objectum in Scientiis, tum speculativis, tum practicis, breviter observamus & definimus.

I. In *Scientiis speculativis*, seu in Scientiis quæ in mera objecti sui observatione & contemplatione sistunt: *Objectum materiale* Scientiæ est ipsamet res, sive materialis, sive immaterialis, quam Scientia considerat; *Objectum formale* ejusdem Scientiæ est proprietas illa quælibet, quæ in tali re consideratur.

Sic, quando Physica naturales corporum proprietates

tes considerat: *Corpora naturalia* sunt ejus objectum materiale; *naturales Corporum proprietates*, scilicet, mobilitas, soliditas, fluiditas, extensio, gravitas, aliarque similes, sunt ipsius objectum formale.

Utrumque illud objectum, materiale scilicet & formale, *præexistens supponitur*, aut tanquam præexistens consideratur, in omni Scientia speculativa. (99)

II. In *Scientiis practicis*, seu in scientiis quæ tradunt & demonstrant modum faciendi objecti sui, quæque in objecto suo ritè faciendo totæ sunt: *Objectum materiale* scientiæ, est ipsamet res materialis aut immaterialis, in qua scientia operatur; *Objectum formale* ejusdem scientiæ, est id ipsum quod in tali re operatur scientia.

Sic, cum Medicina humanum corpus considerat ut in sanitate conservandum aut ad sanitatem revocandum: *Corpus humanum* est objectum materiale illius scientiæ; *Sanitas conservanda aut reparanda* in corpore humano, est ejusdem scientiæ objectum formale.

In *Scientiis practicis*, præexistens supponitur objectum materiale: objectum vero formale, ipsa dirigente scientia, producitur; & à non existentia transit ad existentiam cum debita sua rectitudine.

102. OBSERVATIO II. Artibus propriè dictis, liberalibus aut mechanicis, factivis aut activis, duplex est etiam objectum; scilicet, *Objectum materiale* & *Objectum formale*.

Objectum materiale ipsis est, res ipsa in qua operantur: Objectum formale ipsarum est proprietas illa aut forma illa quælibet, quæ in tali re producitur.

Sic dum in marmore aut in ære operatur Sculptura: æs aut marmor est ejus objectum materiale; forma vero in illud æs aut marmor inducenda, est ejus objectum formale.

Similiter, *Vox humana* est objectum materiale Musicæ: rectitudo Tonorum, seu *recta Modulatio in vocem humanam inducenda*, est Musicæ objectum formale.

103. OBSERVATIO III. Inter *Scientias practicas*, sicut inter *Artes liberales*:

I. *Aliæ supponunt objectum materiale existens*, antequam recipiat formam ab Arte aut à Scientia intentam; supponuntque proinde objectum illud materiale in se indifferens ad formam illam recipiendam vel non recipiendam. Unde forma illa inducenda, quæ est artis illius aut scientiæ objectum formale, est subjecto accidentalis.

Tale est objectum materiale omnis *Artis factivæ*; præexistit illud formæ quæ in ipsum inducitur; & ad hanc formam recipiendam vel non recipiendam est in se indifferens. Verbi gratia, *Arts statuaria* inducit formam accidentalem materiæ præexistenti, & indifferenti ut formam illam recipiat vel non recipiat.

II. *Aliæ non supponunt objectum materiale existens*, antequam recipiat formam ab arte aut à scientia intentam; sed formam hanc in objectum materiale inducunt, eo instanti quo fit illud objectum. Unde, objectum illud in se individualiter spectatum, non est indifferens ad formam suam; neque forma hæc est ipsi accidentalis, sed essentialis.

Tale est objectum materiale omnis *Artis activæ*; non præexistit illud formæ quæ in ipsum inducitur; & forma hæc illi est essentialis. Verbi gratia, *Musica* non dirigit Tonum præexistentem, sed dirigit Tonum ut rectè fiat; & Tonus gravis non est indifferens ut sit acutus, sed gravitas est illi essentialis.

104. OBSERVATIO IV. Ex eo quod, inter *Objecta materialia*, alia sint quibus rectitudo aut forma per artem inducenda accidentalis est, alia quibus illa rectitudo aut forma inducenda est essentialis; sequitur *Objecta materialia* diversimodè dirigi ab Arte aut à Scientia.

I. *Objecta materialia* quibus forma inducenda est accidentalis, dirigit ars aut scientia, *faciendo ut prior forma mutetur in novam, objecto materiali semper eodem remanente*.

Sic, in arte statuaria, manet Marmor; & mutatur prior ipsius forma, donec effigiem ab Artifice intentam in

duerit: vetus exiit, nova induitur forma, utraque accidentalis.

II. Objecta materialia quibus forma, sive recta, sive prava est essentialis, dirigit ars aut scientia, *faciendo ut præ pravo objecto rectum producat objectum.*

Sic Musica, si hîc & nunc opus habet Tono acuto, non mutat tonum gravem præexistentem in tonum acutum, remanente eadem Toni substantia; sed facit ut præ tono gravi, acutus producat tonus.

Sic Dialectica, cujus objectum materiale sunt tres mentis Operationes: pravam aliquam definitionem præexistentem non mutat in rectam; vitiosum aliquod ratiocinium præexistens non mutat in legitimum; sed facit ut præ prava definitione, producat recta definitio; ut præ vitioso ratiocinio, legitimum eliciatur ratiocinium.

Sic Ethice seu Moralis, cujus objectum materiale sunt actus humanae Voluntatis, vitiosum & illicitum aliquem actum præexistentem non mutat in licitum & rectum; sed facit, tum per suas morum regulas, tum per sua ad virtutem motiva, ut præ actu vitioso & illicito, licitus & rectus producat actus (574).

III. In Artibus aut Scientiis activis, *Objecti materialis dirigibilitas* videtur tota pertinere ad mentem humanam: quatenus actum conveniente rectitudine informatum aut producit per semetipsam, aut imperat produci per aliquam potentiam ab ipsa dependentem. Sic in Dialectica, mens humana per seipsam producit operationes tali rectitudine donatas. Sic in Musica, mens humana imperat gutturi sonum taliter modificatum edere.

Unde, ut Artium & Scientiarum activarum objectum materiale sit *dirigibile*; duo hæc requiruntur & sufficiunt: scilicet, quod mens humana sit in se capax producendi aut imperandi actus rectos & pravo; & quod menti humanae præluceat aut Ars aut Scientia, ut rectos actus, loco pravorum, vel imperet vel eliceat.

VARIA COROLLARIA.

105. ANNOTATIO. Ex quadruplici hac observatione simul & explicatione fluunt *Veritates quædam generales*, quæ fixum ac stabile lumen videntur posse diffundere in varia omnium scientiarum Objecta, tum materialia, tum formalia; & quæ in sequentibus exhibentur simul & explicantur Corollariis.

106. COROLLARIUM I. *Objectum scientiarum materiale non est semper res aliqua in se materialis.*

EXPLICATIO I. Objectum materiale cujusvis scientiæ, juxta ipsammet talis objecti definitionem, est id ipsum quod scientia illa considerat, si speculativa sit; id ipsum in quo scientia illa operatur, si sit practica: atqui ferri possunt scientiarum quarundam speculationes aut operationes, in res in se immateriales: ergo res in se immateriales possunt esse objectum scientiarum materiale (101).

Sic Pneumatologiæ objectum materiale sunt Spiritus, qui res in se materiales non sunt. Sic Dialecticæ objectum materiale sunt tres Intellectus humani operationes (20), quæ sunt spirituales Animæ nostræ modificationes. Sic Moralis objectum materiale sunt varii Voluntatis humanae actus, qui non sunt res in se materiales. Sic Arithmeticæ objectum materiale sunt Numeri, qui possunt indifferenter esse, vel res in se materiales, vel res in se immateriales.

107. COROLLARIUM II. *Unica & eadem Res, sub diverso spectata respectu, potest esse objectum materiale multarum Scientiarum, à quibus diversimode attingitur.*

EXPLICATIO. *Corpus humanum*, verbi gratia; in quantum est corpus naturale, est objectum materiale *Physicæ*: in quantum est corpus multis patens infirmitibus, est objec-

tum materiale *Medicinæ*; in quantum est *quantitas aliqua* extensa, est *objectum Geometriæ*.

Similiter tres humanæ mentis Operationes, quatenus sunt modificationes in se spirituales, sunt *objectum materiale Pneumatologiæ*, seu scientiæ illius quæ agit de Spiritu in genere: quatenus sunt modificationes in se perfectibiles, seu modificationes quæ possunt produci cum majori aut minori rectitudine sub directione quarundam regularum scientificè demonstratarum, sunt *objectum Dialecticæ*; & sic de aliis.

108. COROLLARIUM. III. *Variæ inter se specificantur Scientiæ, non ab objectis suis materialibus; sed ab objectis suis formalibus.*

EXPLICATIO. Patet ex præcedente Corollario ultimum istud Corollarium. A Physica differt Medicina, differt Geometria: licet tres illæ scientiæ habeant aut habere possint *idem Objectum materiale*, scilicet *idem corpus humanum*.

Per quid igitur inter se differunt tres illæ scientiæ: seu per quid quilibet ex illis est scientia in se specificata, in se à duabus aliis diversa? Per *diversam suam tendentiam*, in *idem objectum materiale*.

Diversa autem illa tendentia oritur ex eo quod *diversas proprietates* aut contemplantur aut operentur in *objecto suo materiali*; ac proinde quod *diversum habeant Objectum formale*: ut patet ex ipsa *formalis Objecti definitione*. (101 & 107).

OBJECTUM ATTRIBUTIONIS IN SCIENTIIS.

109. OBSERVATIO. Quando aliqua Scientia permulta habet *Objecta materialia*, quorum alia aliis subordinantur: *Objectum attributionis* dici solet illud *objectum principalis*, ad quod alia *objecta* referuntur tanquam ad *objectum nobilissimum*, & quod ad nullum aliud refertur. Tria igitur requiruntur ad constituendam *objecti attributionis rationem*:

scilicet, ut sit nobilissimum ex *objectis particularibus*; ut ad ipsum omnia alia *objecta* referantur; ut ipsum ad nullum aliud referatur. Verbi gratia:

I. *Dialecticæ* *objectum attributionis*, est *Syllogismus*: quia licet successivè tradat *regulas & Perceptionis & Propositionis & Syllogismi directivas*; *Perceptiones tamen & Propositiones* non dirigit *Dialectica*, nisi ut ipsas præparet & ordinet ad *Syllogismum*, qui est *principale ejus objectum*.

II. In simili aliquatenus sensu dici solet apud Scholas *theologicas*, *divinum Messiam* esse *Objectum attributionis*, tum *Mysteriorum*, tum *Prophetiarum*, tum *Sacramentorum antiquæ Legis*: quia ad ipsum principaliter referebantur in *subdita antiquæ Legi Gente*, tum *Oracula prophetica* quibus irradiabatur, tum *varia Mysteria* quibus *religiosam fidem* adhibebat, tum *Sacrificia & Sacramenta* in quibus spem ponebat suam, tum *generalis illa divinx Providentiæ æconomia* qua & in *ordine religioso* & in *ordine politico* regebatur.

SIGNUM NATURALE, SIGNUM INSTITUTIONIS.

110. OBSERVATIO. *Signum* est res in se sensibilis, quæ ducit in cognitionem rei alterius in se sub sensus non cadentis. Sic *Fumus* ab antro aliquo subterraneo erumpens, est *signum latitantis intrinsecus ignis*. Sic *humanæ Voces* sunt aut esse debent *signum latitantium in anima humana idearum, judiciorum, affectuum*, quæ in seipsis sentiri nequeunt. Duplex distingui solet *Signum*; aliud *naturale*, aliud *institutionis*.

I. *Signum naturale* dicitur, illud quod ex natura sua, sine ulla Dei aut *Hominum institutione*, connexum est cum re significata, quam notam facit: licet in seipsa sit sensibus inaccessa. Talis est *effectus quicumque sensibilis*, relatè ad suam causam hîc & nunc in seipsa insensibilem.

II. *Signum Institutionis* dicitur, illud quod ex natura sua nullam habet quidem, sed *veram & certam* habet à
Tom. I. 14

divina institutione aut ab humana conventionem connexionem cum re significata. Sic in antiqua Lege, Iris in cœlo apparens signum fuit à Deo institutum, quo significaretur nullum generale diluvium subinde futurum. Sic insolitus & perturbatus Campanæ sonus est signum ab hominibus institutum, quo significatur existere aut imminere grave aliquod incendium. Sic pensilis ad portam aut fenestram Hedera significat in quibusdam provinciis, vinum ibi esse vendibile.

Inter varia institutionis humanæ Signa, præcipuum locum obtinent *Loquela & Scriptura*, quibus exprimentur & quasi sensibiles fiunt latentissimi Animæ nostræ sensus & affectus.

Inter varia divinæ institutionis Signa, maxima attentione digna sunt *Sacramenta novæ Legis*; quibus à Deo datum est ut quam significant, hanc in nobis producant gratiam. Verbi gratia, in sacramento Baptismatis, existit & apparet *Ablutio quædam materialis*, quæ ab auctiore Naturæ & Religionis Deo erecta est in signum efficax spiritualis in anima nostra Ablutionis; & per quam ab omni morali interiùs inquinamento, Deo rem ita fieri volente, aut rem per se ipsum ita operante, verè mundamur & abluimur.

Quod autem sacramentale illud signum non sit Gratiæ interiùs producendæ causa physica, sed *Causa merè motiva aut merè conditionalis*, per se satis patet. Evidens est enim ex ipsamet rerum idea, physicum nullum in spiritualement Substantiam influxum, sed influxum duntaxat morale & supernaturalem inesse posse, tum materiali huic ablutioni, tum verbis materialem hanc ablutionem comitantibus simul & consecrantibus. Idem esto dictum de omnibus aliis sacramentalibus Signis.

III. ANNOTATIO. A variis rerum Signis, de quibus hic agitur, pendent humanæ propè omnes Cognitiones: ut intelligenti cuilibet & attento facillimè patescet res. Verbi gratia.

I. A Signis naturalibus, tota pendet Physica, quæ ab effectibus Naturæ sensibilibus assurgit ad latentes rerum

causas; tota pendet Medicina, quæ à vario vultus colore, à vario salientium venarum motu & fremitu, à variis aliis signis per naturam datis, latentes interiùs morbos investigat & detegit; tota pendet Historia naturalis, quæ diversas Corporum naturalium proprietates & qualitates non aliunde petit, quàm à sensibilibus ipsorum apparentiis; & sic de aliis.

II. A Signis humanæ institutionis, pendet humana omnis Societas, in qua, deficiente sine talibus signis omni Idearum & Voluntatum communicatione, nullæ possent leges sanciri, nulla pacta ferri, nullæ politicæ aut religiosæ institutiones haberi, communis nullus in publicam utilitatem nisus exerceri: pendent humanæ omnes *Scientiæ*, quæ sine talibus signis, vix ac ne vix quidem possent in intellectu nostro nasci; aut si nascerentur, extra ipsum nullo modo diffunderentur, & in ipso penitus contumelarentur.

Quam pariant *Ideæ* certitudinem, hactenus exhibuimus in præsentis quæstione: quam certitudinem pariant *Sensationes*, in quæstione sequenti indagandum nobis & definiendum incumbit.

QUÆSTIO TERTIA.

CERTITUDO,

SENSUUM TESTIMONIO

FUNDATA.

112. OBSERVATIO. **S**ensus numero quinque indidit nobis auctor Naturæ Deus. Sunt autem *Sensus*, totidem in Corpore organa, quorum ministerio de *Rebus corporeis* admonetur Anima, & ad ipsas quasi extenditur.

I. Rerum sensibilium existentia, situs, ordo, figura, distantia, motus aut quies, soliditas aut fluiditas, aliaque similia, neque innotescunt nobis per testimonium *Sensus*

*